

УДК 34.096

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.93-102

ВЕДЕНЄЄВ ДМИТРО ВАЛЕРІЙОВИЧ

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України
<https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>*

СЕМЕНЮК ОЛЕКСАНДР ГЕОРГІЙОВИЧ

*доктор юридичних наук, перший заступник керівника
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України
<https://orcid.org/0000-0002-5096-1374>*

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯВИЩА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті виявлено й узагальнено сутнісні (системні) риси новітньої організованої злочинності в Україні, зокрема такі, що постали або набули загрозливих рис для національної державності в умовах воєнного часу. Доведено, що організовані злочинні угруповання перетворилися на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Розкрито сутнісні риси організованої злочинності, як-от високий рівень організації і конспірації; ієрархічна будова з чітко визначеними функціями організації, управління та виконання; наявність корумпованих зв'язків в органах влади й управління, правоохоронних органах та судовій системі.

Ключові слова: національна безпека; кримінологія; безпекознавство; організована злочинність; організовані злочинні формування; транснаціональна злочинність.

Постановка проблеми. У схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р Стратегії боротьби з організованою злочинністю наголошено, що «в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки». Документ конкретизував провідні чинники організованої злочинності (ОЗ) безпосереднього деструктивного впливу на стратегічному рівні на стан національної (державної) безпеки України, зокрема: зростання рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у складі організованих злочинних угруповань (ОЗУ) із застосуванням вогнепальної зброї; укорінення корумпованих відносин між організованим криміналітетом, посадовцями органів

державної влади, органів місцевого самоврядування; розлад функціонування органів державної влади та компрометація авторитету держави та її правоохоронних органів серед населення, дестабілізація внутрішньої соціально-політичної ситуації; використання явища ОЗ спецслужбами іноземних держав як інструмента для дестабілізації ситуації в Україні та підризу національної безпеки; експлуатація окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії [1].

Зважаючи на реальне поширення організованої злочинності та криміногенної ситуації в цілому, скрутного безпекового середовища навколо України, налагодження системної боротьби з організованою злочинністю проголошувалося одним із

пріоритетних завдань державної політики на основі скоординованих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародного співробітництва.

Організовані злочинні угруповання, на думку провідних дослідників цього явища, перетворилися на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів». Ослаблення державного контролю за ситуацією в країні «дає можливість криміналітету задавати тон, диктувати свої правила поведінки, ідеологію, субкультуру, лобіювати вигідні їй правові, організаційні і тактичні рішення легітимної влади, здійснювати активну протидію правоохоронним структурам» [2, с. 58].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кінця 1980-х рр., коли в СРСР було офіційно визнано існування суспільно небезпечного явища організованої злочинності, вітчизняна правова, спеціальна науки та інші суміжні галузі наук напружували чималий доробок у цій царині, зокрема узагальнювальні монографічні праці дослідників вітчизняних силових структур (І. Гриненка, П. Єпринцева, М. Корнеїнка, Д. Прокофєва-Янчилєнко, В. Севрука, Є. Скулиша та інших безпекознавців [3–7]. Працями науковців було створено рельєфну кримінологічну та безпекознавчу модель ОЗ в Україні.

Водночас новітні соціально-економічні умови буття українського суспільства і зміни кримінологічних характеристик новітньої світобудови, збройний конфлікт на Сході України (2014–2022) та його переростання у повномасштабну російсько-українську війну із появою нових загроз та небезпечних явищ всередині України, відповідними трансформаціями криміногенної ситуації у державі, обумовили новітні пріоритети вивчення проблеми.

Зокрема, одним із аспектів поточних досліджень стану оргзлочинності та протидії їй в умовах воєнного стану є аналіз новітніх якісних трансформацій сутності й конкретних виявів організованої злочинної діяльності. Дослідження актуального стану ОЗ та розроблення комплексу шляхів протидії їй – предмет розгляду на представницьких наукових форумах з правоохоронної тематики [див. зокрема: 8–11]. Предметом профільних досліджень А. та І. Богатирьових, П. Богущького, М. Волошина, Є. Ковалєнка, В. Мороза, Ю. Орлова, П. Ткаченка, О. Шамари та інших науковців постало виявлення змін у чинниках детермінації існування та новітніх сутнісних характеристик ОЗ та організованих злочинних угруповань (ОЗУ), зокрема з погляду вдосконалення стратегії і тактики боротьби з ними в умовах війни [12–18 та інші].

Метою статті є виявлення й наукове узагальнення сутнісних (системних) рис новітньої

організованої злочинності в Україні, зокрема й таких, що виникли або набули загрозливих рис для національної державності в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність сучасних організованих злочинних угруповань в Україні з огляду на їх кримінологічні характеристики у контексті актуальних загроз національній безпеці України. У спеціальних профільних дослідженнях усталеним є трактування ОЗ як об'єднання кримінального середовища в масштабі певного регіону, окремої галузі господарства (її виробничих об'єднань) або в деяких сферах управління шляхом утворення стійких, згуртованих, ієрархічно побудованих злочинних угруповань (співтовариств), зорієнтованих на тривалу спільну злочинну діяльність із метою здобування постійних значних доходів, часто із замаскованим використанням економічних і організаційних структур, а також корумпованих елементів державного апарату.

Науковці визначають *соціально-економічні* (кризові явища в економіці, розрив господарських зв'язків тощо), *політичні* (відсутність ефективного контролю державного апарату за обліком і розподілом національного багатства, незадовільна робота контролюючих органів тощо), *моральні* (погіршення морального клімату в суспільстві; девальвація духовних цінностей тощо), правові (прогалини у законодавстві тощо) фактори, котрі сприяють поширенню ОЗ. Водночас чимало науковців у детермінації ОЗ основну небезпечну роль відводять корупції, панування якої впливає на відчуття безкарності учасникам організованої злочинності, а можливість вирішити будь-яке питання шляхом хабарництва породжує більш впевнений розвиток організованої злочинності [17, с.100–101].

Основними ознаками, які властиві сучасним організованим злочинним структурам, вважають: високий рівень організації і конспірації злочинної діяльності; ієрархічна будова, з чітко визначеними функціями організації, управління та виконання; наявність корумпованих зв'язків в органах влади й управління, правоохоронних органах та судовій системі; існування структур, які забезпечують зовнішню і внутрішню безпеку цієї структури (групи озброєної охорони, бойовики, особи, які відповідають за «контррозвідувальне» забезпечення злочинної діяльності тощо); політизація злочинної діяльності, яка полягає в намаганні членів злочинних структур увійти до органів державної влади й управління або у встановленні тісних відносин з представниками таких органів, що дозволило б впливати на фінансово-господарську та кримінальну політику з метою розширення своєї злочинної діяльності та уникнення соціального контролю; регіональний,

міжрегіональний та міжнародний характер злочинної діяльності (зазвичай за територіальною або галузевою ознакою); наявність окремого бюджету організованого злочинного угруповання; корисливо-насильницька спрямованість злочинної діяльності та її тісний зв'язок з «тіньовою» економікою; вплив організованої злочинності на легальну сферу економіки, фінансово-кредитну і банківську сфери, а також здійснення контрольних функцій над професійною злочинною діяльністю (наркобізнес, проституція тощо) [19, с. 8–12].

Про новітню структуру явища ОЗ в Україні свідчить така статистика. Лише за 2022 р. за матеріалами підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України направлено до суду 160 кримінальних проваджень стосовно ОЗУ. Серед викритих ОГ і ЗО мали міжрегіональні зв'язки – 26, з корумпованими зв'язками – 33, причетні до розкрадання бюджетних коштів – 23, сформувалися на етнічній основі – 24, мали транснаціональні зв'язки (одночасно встановлено 641 особу, причетну до вчинення злочинів у складі цих груп, зокрема – 174 організаторів та 445 безпосередніх виконавців) – 7.

Чимало сутнісних характеристик ОЗУ забезпечує ефективність опору правоохоронним органам, і водночас закладає організаційно-тактичні передумови для посилення впливу на управлінську систему держави. Злочинні спільноти мають складну структуру (68% з вивчених); чіткий розподіл функцій між їх членами (78%) та відсутність контактів між особами, які діють на різних ієрархічних рівнях системи, що значно ускладнює виявлення вчинених ними кримінальних правопорушень (58%). Ба більше, самі ОЗУ прагнуть до творення «спеціального блоку» – мають широкі можливості для збирання інформації, намагаються створити систему розвідки та контррозвідки (44%); оперують значними коштами (53%); мають високопоставлених корумпованих осіб (32%); озброєні найновішими технічними засобами (79%) і вчиняють активну протидію діяльності правоохоронних органів (61%) [20, с. 18–19].

Базовими кримінологічними характеристиками сучасних ОЗУ дослідники вважають:

– *об'єктивні* ознаки: ієрархічність (28% з підданих аналізу); розподіл ролей (46%); наявність структури (59%); наявність вертикальних і горизонтальних зв'язків (59%); стійкість (28%);

– *суб'єктивні*: внутрішнє регулювання відносин (наявність організатора – керівника (79% випадків); відносини підпорядкування залежно від місця особи у структурі (46%); наявність загальної мети створення та функціонування (28%); обов'язковість виконання рішень (56%); наявність єдиної системи

соціальних цінностей (28%); наявність правил поведінки («злочинські закони») (54%); конспіративність поведінки (29%);

– *технологічні*: наявність плану діяльності (53% досліджених угруповань); наявність попередньої змови (29%); не менш як десять співучасників (46%); наявність злочинської каси («общака») (79%); система захисту від викриття (56%). Матеріали кримінальних проваджень та опитування працівників правоохоронних органів засвідчили досить високий ступінь суспільної небезпеки організованих груп, що несе загрозу державності й конституційному ладу. Передусім, це стосується таких ознак ОЗУ як стійкість, ієрархічність, міжрегіональність, транснаціональність, корупційність зв'язків і каналів обміну інформацією, етнічною забарвленістю складу, соціально-економічний та кримінальний вплив на певній території країни.

Серед базових кримінологічних характеристик поведінки осіб, які належать до злочинної спільноти, виокремлюють ідеологізацію злочинної спільноти (у 46% досліджених випадків) [20, с. 18–19]. На цю властивість сучасних ОЗУ доцільно звернути увагу, адже певні важливі аспекти протидії ОЗ, яка у своїх протиправних інтересах намагається експлуатувати впливові для сучасного інформаційного суспільства кластери життєдіяльності, порушується у концептуальних документах сфери забезпечення національної безпеки України. ОЗУ здатні через своє корисливе залучення медіа кон'юнктурно впливати на настрої у суспільстві, формувати суспільну думку, просувати корумпованих політиків, ухвалення або блокування певних державних рішень тощо. У Стратегії інформаційної безпеки України (2021 р.) визнається недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів. Це призводить до поширених випадків втручання в професійну діяльність ЗМІ та в індивідуальну професійну творчу діяльність журналістів, інші посягання на свободу інформаційної діяльності, зокрема перешкоджання професійній діяльності, погрози, насильство щодо них, посягання на їх життя та власність [21].

Тривожною обставиною, на думку провідних дослідників-кримінологів, постає діяльність в Україні організованих угруповань екстремістської спрямованості, що породжує загрозу національній безпеці, стає фактором ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації соціально-політичної ситуації, загрожує порушенням дієздатності органів державної влади, підризом авторитету держави серед населення. Особистій безпеці громадян несуть загрозу транснаціональні форми ОЗ – наркобізнес, торгівля

людьми, нелегальна міграція, кіберзлочинність, екологічні злочини.

Привертає увагу і те, що властиві особливості вітчизняної ОЗ самі по собі скеровані на творення загроз національній безпеці, державному ладу й системі управління. Серед них (на основі аналізу кримінальних правопорушень, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій 2015–2021 рр.): злочинний вплив на економіку та політику (62,4%); значні прибутки від кримінального бізнесу (94,4 %); намагання перебрати певні державні функції (46,5%); значна соціальна база (33,7%); насильницькі методи вирішення конфліктних ситуацій (79,5%); прагнення до легалізації в економіці та соціальній сфері (46,5%); політизація діяльності (33,7 %) [20, с.16].

Дослідники організаційно-функціональної будови сучасних ОЗУ виокремлюють в їх складі: лідерів (організаторів) організованих груп або злочинних організацій; аналітичний блок (радники і консультанти); блок безпеки (розвідка і контррозвідка); блок прикриття (захисту), що охоплює корумпованих чиновників і представників правоохоронних органів, а також адвокатів, які обслуговують злочинні групи, та утримувача єдиної каси; блок активних членів: бойовики, безпосередні виконавці, охоронці, навідники та інші; технічний та допоміжний персонал [22, с. 24].

Модерна оргзлочинність, на думку кримінологів, вирізняється високим рівнем пристосованості до навколишнього середовища, конспіративністю та мімікрією, використанням управлінських технологій та інтелектуального забезпечення. За даними Європолу, використання корупції та паразитування на законних бізнес-структурах є ключовими рисами організованої злочинності в Європі. Дві третини злочинців регулярно підтримують корупційні зв'язки, понад 80% злочинних мереж використовують легальний бізнес. Відповідно, це розширює можливості суб'єктів ОЗ із впливу на державно-управлінську сферу, перетворюючи їх на «альтернативний контур влади» [23].

Наголосимо, що з погляду формування загроз національній безпеці України вкрай небезпечною стає транснаціональна та переплетена з нею етнічна організована злочинність, яка, на думку 70% опитаних оперативних працівників поліції, має в Україні реальну динаміку до збільшення. Цьому сприяють певні сутнісні риси етнічної ОЗ. Серед них – високий рівень латентності, обумовлений закритістю етнічних груп та круговою порукою, яка існує поміж їх членами, національна солідарність, загроза кланових санкцій для «відступників». В Україні пришвидшується латентний процес зі створення так

званих етнічних злочинних спільнот китайців, турків, чеченців, таджиків, сирійців, ромів, представників азербайджанських груп та інших, котрі спираються на національну діаспору. При цьому мігранти психологічно легко відходять від законних форм діяльності, утворюючи відособлену форму спільноти на основі групової моралі. Кримінологічними ознаками організованих етнічних ОЗУ є значна частка рецидивістів і до 80% мігрантів в їх лавах [6, с. 243–253; 25].

Транснаціональна й етнічна організована злочинна діяльність мають певні системоутворювальні риси, котрі обумовлюють її небезпеку для національної (державної) безпеки. Властивими ознаками транснаціональної злочинності є: міжнародний масштаб поширення (від кількох країн, регіону планети і до глобального масштабу); поширення на всі сфери економіки, торгівлі, фінансів; мобільність, здатність використовувати міжнародні логістичні коридори для швидкого переміщення, транспортування та комунікації; ефективна комунікація, швидка адаптація до економічних та суспільно-правових умов певних країн та регіонів; здатність обходити міжнародні та національні правоохоронні заповідники; можливість до проникнення в законні інститути для отримання переваг і преференцій у процесі реалізації злочинних схем; складна структурованість та ієрархія; інтернаціональний склад злочинних угруповань; «злочинна інноваційність»: використання передових інформаційних техніко-технологічних ресурсів із метою досягнення мобільності, ефективної комунікації для здійснення фінансових операцій і контролю.

Для національної безпеки України небезпеку становить і та обставина, що етнічні ОЗУ охоплюють не лише представники певної етнічної групи, які мешкають на території України і є її громадянами. Нерідко злочинцями стають іноземці, які тимчасово перебували на території країни, можуть виїжджати після вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів та через деякий час повертатись для продовження вчинення злочинів. Це стосується і «кримінальних авторитетів», «злочинців у законі», «смотрящих», які здійснюють контроль та керівництво діяльністю етнічних ОЗУ, не перебуваючи на території України.

Водночас є чимало визначень організованих злочинних груп, що утворені на етнічній основі: «злочинні етнічні формування», «етнічні угруповання», «етнічні організовані злочинні групи», «організовані групи та злочинні організації, сформовані на етнічній основі». Наявна різноманітна класифікація таких ОЗУ відповідно до етнорегіональної бази формування. Наприклад, Б. Лизогуб на основі

вивчення світового досвіду боротьби з організованою злочинністю виокремлює такі: 1) східноєвропейські угруповання (російські, українські, польські, литовські тощо); 2) італійські угруповання (сицилійські, калабрійські, неаполітанські, американо-італійські); 3) негритянські угруповання; 4) нігерійські угруповання; 5) латиноамериканські угруповання та центральноамериканські угруповання; 6) колумбійські угруповання; 7) мексиканські угруповання; 8) азійські угруповання (китайські, корейські, японські, в'єтнамські, кавказькі, чеченські, вірменські, азербайджанські, дагестанські, середньоазійські, афганські, пакистанські); 9) «інтернаціональні» [26, с. 14–15].

Водночас, така класифікація страждає вадами й суперечностями. Доведено, що саме етнорелігійні, культурно-ментальні, історичні фактори значною мірою визначають специфіку, злочинну спеціалізацію й тактику, корпоративну будову та етику діяльності певних етнічних ОЗУ. У наведеній схемі в одну групу потрапляють, скажімо, вихідці з китайських «тріад» (що зародилися у XVII ст. й трансформувалися в етнічні ОЗУ транснаціонального штабу), японських «якудза» (що сягають коріннями декласованих самураїв-ронинів епохи сьогуната Токугава 1603–1868 рр.) та північнокавказьких ОЗУ із ментальним забарвленням вайнахського патріархального «військово-набігового» суспільства. Дивно виглядає відокремлення «негритянських» (расово негроїдних) та «нігерійських» ОЗУ (так само расово африканодних) угруповань.

Оргзлочинність постає серйозною загрозою національній безпеці та стабільності всередині держави і суспільства. Це відбувається, зокрема, через системні порушення нею прав людини, набуття ОЗ всеохопного характеру, масштабності і перетворення на впливовий елемент соціальної структури. Наслідком стають майнове розшарування, «спрошення» соціальних зв'язків, консолідація та реструктуризація відносин у системі соціальної стратифікації. Криміналітет перетворюється на дієвого актора суспільного життя й прямо загрожує національній безпеці [13].

Більше того, в умовах глобалізації загроза ОЗ та її транснаціональних форм призводить до формування так званого глобального кримінального простору, котрий спричиняє, зокрема, обмеження реального суверенітету держав, масштабні розкрадання національних багатств, легалізацію прибутків, отриманих злочинним шляхом, формування симбіозу міжнародної корпоратократії (підміни моделі національної держави моделлю «держави-корпорації» із реальною владою потужних транснаціональних корпорацій), транснаціональної злочинності з

її збройними формуваннями та розвідувально-терористичними структурами, міжнародних терористичних організацій мережевого типу, діяльності спецслужб та приватних військових компаній із втручання у внутрішні справи незалежних держав.

Серед модерних властивостей ОЗУ доцільно назвати і їх спроможність до використання високих технологій. Викликом в інформаційно-комунікаційній сфері стала поява так званого Інтернету речей (IoT) у результаті синтезу таких технологічних явищ як штучний інтелект та мережеві комунікації. Відбулася поява систем, які відтворюють імітацію розумових функцій, мають можливість комунікувати між собою та поєднуються в єдину систему, що працює за єдиним задумом. У сфері безпеки і оборони згадане явище отримало назву Інтернету бойових речей (IoBT) – використання апаратно-програмних приладів і систем спеціального призначення в ході виконання оборонних і правоохоронних заходів.

Вважається, що в осяжний період IoBT претендуватиме на роль домінуючого фактора інформаційного забезпечення національної безпеки. IoBT охоплює заходи кібербезпеки спеціальних мереж від кіберзагроз, забезпечує безпеку обміну даними, що підвищує ефективність комунікацій між підрозділами правоохоронних органів, сприяє кращій організації запланованих заходів та операцій. Вважається, що сили та засоби правоохоронних органів, об'єднані в мережі, здатні здобути інформаційну перевагу над злочинними угрупованнями за рахунок достовірності, своєчасності, та об'єктивності, загальної ситуаційної поінформованості. Водночас, застосування IoBT пов'язано із виникненням ризиків, основним з яких є несанкціонований доступ «високотехнологічних» злочинців до важливих комунікаційних систем, перехоплення інформації, пошкодження та знищення техніки спецпідрозділів із боротьби з ОЗУ, що може призвести до серйозних проблем в ході спланованих заходів та під час проведення операцій [див.: 27; 28].

Зрозуміло, що за умов воєнного часу та бойових дій антидержавний потенціал ОЗУ сприяє набуттю ними відверто підливних властивостей, перетворенню на ударний інструмент іноземних спецслужб. Дієвими інструментами, що використовують спецслужби іноземних держав для дестабілізації ситуації та зміни державно-політичного ладу України, постають приватні військові кампанії, які створюють і фінансують корупційні кола та організовані злочинні формування насильницького спрямування. Тож чинником загроз національній безпеці та обороноздатності в умовах повномасштабних бойових дій стало залучення іноземних (транснаціональних)

ОЗУ до бойових дій та розвідувально-підривної діяльності в Україні, зокрема у вигляді творення та бойового застосування приватних військових компаній (ПВК).

Як вважають дослідники проблеми боротьби з організованою злочинністю, внутрішніми факторами, які детермінують творення на території України позицій організованої злочинності, пов'язаних із російськими ОЗУ, слугують високий рівень її стійкості та законспірованості, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на розгалужені корупційні та міжнародні зв'язки транснаціональних злочинних організацій. Вважаються доведеним факти, що українські злочинні угруповання мають прямі зв'язки із тими російськими злочинними угрупованнями, які повністю контролюють спецслужби Росії.

Для ведення на території України воєнних дій рф активно використовує приватні військові компанії (найбільш відомими є «Вагнер», E.N.O.T., Slav Corps, MS Group). Кадрове ядро таких структур укомплектоване ветеранами сил спеціальних операцій та локальних конфліктів, спецслужб, розвідувальних підрозділів армії, вони працюють під щільним контролем спецслужб, виконуючи їх таємні розвідувальні завдання. Специфікою російсько-української війни є масове втягування до складу ПВК «Вагнер» осіб з місць позбавлення волі, у тому числі засуджених за вчинення тяжких, особливо тяжких насильницьких злочинів [29–31].

На думку кримінологів, наявність таких ознак як стійкість, ієрархічність, об'єднання п'яти і понад осіб, які за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, дає підстави розглядати ПВК як одну з озброєних форм організованої злочинності. Норми КК України не виключають можливості кваліфікації дій членів ПВК, які беруть участь у військовій агресії проти України, як терористичного акту (ст. 258 КК України), створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній (ст. 258-3 КК України), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України), фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України). У деяких країнах подібні ПВК визнані міжнародними злочинними та терористичними організаціями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах суттєво посилилися такі сутнісні властивості ОЗ як намагання вплинути на суспільно-політичну та інформаційну сферу буття держави, інтернаціоналізація їх протиправної діяльності, симбіоз із транснаціональною злочинністю та співробітництво з іноземними спецслужбами,

терористичними організаціями та організованими формами найманства (ПВК). Посилюються позиції етнічних ОЗУ.

Окремо варто згадати посилення технологічного рівня ОЗУ, внаслідок чого потребує посилення протидія зазіханням ОЗУ на інформаційну безпеку держави й суспільства. З урахуванням особливої ваги інформаційно-психологічних чинників у стратегії неконвенційної («гібридної») війни та арсеналі сучасної підривної діяльності, суттєво зростає значення протидії спробам ОЗУ використовувати медіасферу та інші важелі формування масової свідомості для впливу на суспільно-політичну сферу, творення власних позицій в органах влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднаннях, ЗМІ. Завдання інформаційного протиборства із ОЗУ, які претендують на опанування важелями політичного впливу, необхідно враховувати у визначенні функціональних пріоритетів та змістовних настанов у творенні та діяльності національної системи стратегічних комунікацій (СТК) на її національному та відомчому рівнях, із залученням можливостей гуманітарних наук та інститутів громадянського суспільства.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з тим, що на підвищену увагу дослідників заслуговує виявлення якісних змін у природі новітніх ОЗУ, в їх організаційно-функціональній структурі, етнічному складі, міжнародних зв'язках, формах і методах протиправної діяльності, а також новітні механізми взаємовпливу між ОЗ та корумпованою частиною управлінського апарату в умовах солідних фінансових надходжень із-за кордону на потреби оборони України. Поглибленого дослідження потребують інноваційні технології інформаційного й соціально-психологічного характеру, до яких вдаються ОЗУ з метою посилення власного впливу на політикум та суспільство в цілому.

Список використаних джерел

1. Стратегія боротьби з організованою злочинністю. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/488348_658601 (дата звернення 27.02.2025).

2. Користін О. Є., Кирилюк О. С. Сучасна парадигма протидії організованій злочинності. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану: Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С.58–61.

3. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса: Юридика, 2023. 560 с.

4. Гриненко І. М., Прокофєва-Янчилєнко Д. М., Сокрут Б. В. Ризики та загрози організованої злочинності в Україні: стан та перспективи. Київ : ВАІТЕ, 2014. 164 с.
5. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд Юрнауки, 2004. 300 с.
6. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика. Київ : Людмила, 2022. 1092 с.
7. Скулиш Є. Д. Організована злочинність: поняття, генезис, заходи протидії: монографія. Київ: НА СБУ, 2010. 254 с.
8. Актуальні питання удосконалення боротьби з організованою злочинністю в умовах правового режиму воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 20 червня 2024 року). Київ : НА СБУ, 2024. 160 с.
9. Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С. 148.
10. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : тези II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 14 березня 2024 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. 586 с.
11. Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та шляхи вирішення в умовах воєнного стану. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. 20 жовтня 2023 р. Одеса: Військова академія, 2023. 429 с.
12. Богатирьов І., Богатирьов А. Організована злочинність в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи подолання. *Закон і кордон*. 2024. Том 3. № 1. С. 5–26.
13. Богущий П. П. Проблема протидії організованій злочинності у секторі безпеки і оборони в умовах воєнного стану та шляхи її вирішення. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С.20–23.
14. Коваленко Є. В. Особливості кримінальної відповідальності членів організованих злочинних угруповань за співпрацю із країною-агресором. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С. 47–50.
15. Мороз В. П., Чаплинський К. О., Богуславський М. Г., Волошина М. О. Протидія організованій злочинності в Україні: сучасність та перспективи : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2023. 236 с.
16. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
17. Ткаченко П. І. Детермінація організованої злочинності: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 100–102.
18. Шамара О. В., Комашко В. В. Актуальні питання боротьби з організованою злочинністю в Україні: проблеми та можливості їх вирішення. *Стратегічна панорама*. 2023. № 2. С. 40–50. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2\(49\).306196](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2(49).306196)
19. Боротьба з корупцією та організованою злочинністю: Підручник: У 2 т. Т.1 : Боротьба з організованою злочинністю / І. М. Гриненко, Ю. Р. Гавдьо, В. А. Пентегов та ін. Київ : НА СБУ, 2019. 279 с.
20. Єпринцев П. С. Теорія і практика запобігання організованій злочинності в Україні. Автореферат дис. доктора юрид. наук. 12.00.08. Хмельницький, НА ДПСУ, 2023. 42 с.
21. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html>
22. Єфімов М. М. До питання визначення структури злочинної організації як криміналістичної категорії. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дніпро, 9 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 23–26.
23. Крамаренко Ю. М. Окремі питання підготовки фахівців до аналітичної роботи в сфері протидії організованій злочинності. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дніпро, 9 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 47–49.
24. Перелік сфер злочинної діяльності, що підлягають оцінці за методологією SOCTA Україна [Аналітичний документ МНДЦ при РНБО України, 2024]. 88 с.

25. Підболячний М. В. Кримінологічна характеристика етнічних організованих злочинних груп в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 6. Т. 3. С. 212–217.

26. Беседа Д., Бідюк Ю. «Транснаціональна» та «етнічна» злочинність: співвідношення понять. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану: Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С. 13–16.

27. Д'яков А. В. Інтернет бойових речей (ІоВТ): сучасна концепція розвитку правоохоронних органів. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції* (Львів, 22 грудня 2023 р., Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 51–52.

28. Донець Я. О., Світличний В. А. Кібербезпека – зброя у боротьбі з шахраями. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції* (Львів, 22 грудня 2023 р., Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 52–54.

29. Слюсаренко А. В., Фурман І. І., Печенюк І. С. та інші. Приватна військова компанія «Вагнер» : від створення до сьогодення. Київ, 2023. 136 с.

30. Онищук О. Створення та перша участь приватних військових компаній Російської Федерації у воєнних конфліктах. *Воєнно-історичний вісник*. 2023. № 2. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2023-48-2-36-41>.

31. Онищук О. Створення російських парамілітарних організацій і добровільних формувань та їх використання у війні проти України у 2014–2016 рр. *Воєнно-історичний вісник*. 2024. № 1. С. 93–106. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2024-51-1-93-106>.

References

1. *Stratehiia borotby z orhanizovanoiu zlochynnisti* [Strategy to combat organized crime]. Skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 veresnia 2020. № 1126-r. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/488348_658601 (accessed 27 January 2025) [in Ukrainian].

2. Korystin, O. I., Kyryliuk, O. S. (2023). *Suchasna paradyhma protydyi orhanizovanii zlochynnosti* [The current paradigm of organized crime prevention]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydyi orhanizovanii zlochynnosti pid chas voiennoho stanu: Zbirnyk materialiv kruhloho stolu*

(Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 58–61 [in Ukrainian].

3. Yepyntsev, P. S. (2023). *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia* [Organized crime in Ukraine]: monohrafiia. Odesa : Yurydyka, 560 p. [in Ukrainian].

4. Hrynenko, I. M., Prokofieva-Yanchylenko, D. M., Sokrut, B. V. (2014). *Ryzyky ta zahrozy orhanizovanoi zlochynnosti v Ukraini: stan ta perspektyvy* [Risks and threats of organized crime in Ukraine]. Kyiv : VAITE, 164 p. [In Ukrainian].

5. Korniienko, M. V. (2004). *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: suchasnyi stan, kryminolohichna kharakterystyka, zakhody protydyi* [Organized crime in Ukraine]. Kyiv : Fond Yurnauky, 300 p. [in Ukrainian].

6. Sevruk, V. H. (2022). *Protydiia zlochynam, shcho vchyniaiuetsia orhanizovanymy hrupamy i zlochynnymy orhanizatsiiamy, yaki sformovani na etnichnii osnovi: teoriia ta praktyka* [Counteracting crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis]. Kyiv : Liudmyla., 1092 p. [in Ukrainian].

7. Skulysh, Ye. D. (2010). *Orhanizovana zlochynnist: poniattia, henezys, zakhody protydyi* [Counteracting crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis]: monohrafiia. Kyiv : NA SBU, 254 p. [in Ukrainian].

8. *Aktualni pytannia udoskonalennia borotby z orhanizovanoiu zlochynnisti v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu* [Current issues of improving the fight against organized crime under the legal regime of martial law] : *Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 20 June 2024). Kyiv : NA SBU, 2024. 160 p. [in Ukrainian].

9. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydyi orhanizovanii zlochynnosti pid chas voiennoho stanu* [Current problems of coordination and interaction between law enforcement and other state bodies] : *Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, 2023. 148 p. [in Ukrainian].

10. *Aktualni problemy pravookhoronnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu : tezy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Current problems of law enforcement activities under martial law]. (Khmelnyskyi, 14 Marth 2024). Khmelnytskyi : NADPSU, 2024. 586 p. [in Ukrainian].

11. *Spilni dii viiskovykh formuvan i pravookhoronnykh orhaniv derzhavy: problemy ta shliakhy vyrishennia v umovakh voiennoho stanu* [Joint actions of military formations and law enforcement agencies of the state: problems and solutions in conditions of martial law]. *Zbirnyk tez dopovidei V Mizhnarodnoi*

- naukovo-praktychnoi konferentsii.* (Odesa 20 October 2023). Odesa: Viiskova akademiia, 2023. 429 p. [in Ukrainian].
12. Bohatyrov, I., Bohatyrov, A. (2024). *Orhanizovana zlochynnist v umovakh voiennoho stanu: problemy ta shliakhy podolannia* [Organized crime under martial law]. *Zakon i kordon.* Vol 3. is 1. pp. 5–26. [in Ukrainian].
13. Bohutsykyi, P. P. (2023) *Problema protydii orhanizovani zlochynnosti u sektori bezpeky i oborony v umovakh voiennoho stanu ta shliakhy yii vyrishennia* [The problem of combating organized crime in the security and defense sector under martial law and ways to solve it]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydii orhanizovani zlochynnosti pid chas voiennoho stanu : Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 20–23. [in Ukrainian].
14. Kovalenko, Ye. V. (2023). *Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti chleniv orhanizovanykh zlochynnykh uhrupovan za spivpratsiu iz krainoiu-ahresorom* [Features of criminal liability of members of organized criminal groups]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydii orhanizovani zlochynnosti pid chas voiennoho stanu : Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 47–50. [in Ukrainian].
15. Moroz, V. P., Chaplynskyi, K. O., Bohuslavskyi, M. H., Voloshyna, M. O. (2023). *Protydiia orhanizovani zlochynnosti v Ukraini: suchasnist ta perspektyvy* [Peculiarities of criminal liability of members of organized criminal groups for cooperation with an aggressor country] : monohrafiia. Dnipro : DDUVS, 236 p. [in Ukrainian].
16. Orlov, Yu. V. (2023). *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni vymiry* [Crime and combating it in wartime]: monohrafiia. Kharkiv : Pravo, 252 p. [in Ukrainian].
17. Tkachenko, P. I. (2022). *Determinatsiia orhanizovanoi zlochynnosti: kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni aspekty* [Determination of organized crime]. *Protydiia orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky: Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Dnipro, 9 December 2022). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 100–102. [in Ukrainian].
18. Shamara, O. V., Komashko, V. V. (2023). *Aktualni pytannia borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu v Ukraini: problemy ta mozhyvosti yikh vyrishennia* [Current issues of combating organized crime in Ukraine: problems and possibilities for their solution]. *Stratehichna panorama.* № 2. pp. 40–50. [in Ukrainian].
19. Hrynenko, I. M., Havdo, Yu. R., Pentiehov, V. A. ta in. (2019). *Borotba z koruptsiieiu ta orhanizovanoi zlochynnistiu* [Fight against corruption and organized crime]: U 2 t. T. 1. Kyiv : NA SBU, 279 p. [in Ukrainian].
20. Yepryntsev, P. S. (2023). *Teoriia i praktyka zapobihannia orhanizovani zlochynnosti v Ukraini* [Theory and practice of preventing organized crime in Ukraine]. Extended abstract of doktor's thesis. 12.00.08. Khmelnytskyi : NA DPSU, p. 42. [in Ukrainian].
21. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku «Pro Stratehiu informatsiinoi bezpeky» [About the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine]. vid 28 Desember 2021. № 685/2021. Retrieved from: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html> (accessed 27 January 2021) [in Ukrainian].
22. Yefimov, M. M. (2022). *Do pytannia vyznachennia struktury zlochynnoi orhanizatsii yak kryminalistychnoi katehorii* [On the issue of defining the structure of a criminal organization as a forensic category]. *Protydiia orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky: Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Dnipro, 09 December 2022). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 23–26. [in Ukrainian].
23. Kramarenko, Yu. M. (2022). *Okremi pytannia pidhotovky fakhivtsiv do analitychnoi roboty v sferi protydii orhanizovani zlochynnosti. Protydiia orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky* [Certain issues of training specialists for analytical work in the field of combating organized crime]: *Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Dnipro, 09 December 2022). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 47–49. [in Ukrainian].
24. *Perelik sfer zlochynnoi diialnosti, shcho pidliahaiut otsyntsi za metodolohiieiu SOCTA Ukraina* [List of areas of criminal activity]. Analitychnyi dokument MNDTs pry RNBO Ukrainy, 2024.88 p. [in Ukrainian].
25. Pidboliachnyi, M. V. (2016). *Kryminolohichna kharakterystyka etnichnykh orhanizovanykh zlochynnykh hrup v Ukraini* [Criminological characteristics of ethnic organized criminal groups in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii Yurydychni nauky.* Vol. 6. is. 3. pp. 212–217. [in Ukrainian].
26. Beseda, D., Bidiuk, Yu. (2023). «Transnatsionalna» ta «etnichna» zlochynnist: spivvidnoshennia poniat [«Transnational» and «ethnic» crime: the relationship of concepts]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydii orhanizovani zlochynnosti pid chas voiennoho stanu: Zbirnyk materialiv*

kruhloho stolu (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 13–16. [in Ukrainian].

27. Diakov, A. V. (2024). *Internet boiovykh rechei (IoT): suchasna kontseptsiiia rozvytku pravoookhoronnykh orhaniv* [Internet of War Things]. *Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: materialy Naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 22 December 2023) Lviv : LvDUVS, pp. 51–52. [in Ukrainian].

28. Donets, Ya. O., Svitlychnyi, V. A. (2024). *Kiberbezpeka – zbroia u borotbi z shakhraiamy. Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv sektoru bezpeky i oborony Ukrainy* [Cybersecurity is a weapon in the fight against fraudsters]: *materialy Naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 22 December 2023) Lviv : LvDUVS, pp. 52–54. [in Ukrainian].

29. Sliusarenko, A. V., Furman, I. I., Pecheniuk, I. S. at all. (2023). *Pryvatna viiskova kompaniia «Vahner»: vid stvorennia do sohodennia* [Private military company «Wagner»]. Kyiv, 136 p. [in Ukrainian].

30. Onyshchuk, O. (2023). *Stvorennia ta persha uchast pryvatnykh viiskovykh kompanii Rosiiskoi Federatsii u voiennykh konfliktakh* [Creation and first participation of private military companies of the Russian Federation in military conflicts]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 2. pp. 36–41. [in Ukrainian].

31. Onyshchuk, O. (2024). *Stvorennia rosiiskykh paramilitarnykh orhanizatsii i dobrovolchykh formuvan ta yikh vykorystannia u viini proty Ukrainy u 2014–2016 rr.* [Creation of Russian paramilitary organizations and volunteer formations]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 1. pp. 93–106. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 05.02.2025

Процеженовано / Revised: 15.02.2025

Схвалено до друку / Accepted: 25.02.2025

Viedienieiev Dmytro

Doctor of historical sciences, Professor,
leading researcher,
Interdepartmental Research Center on Problems
of Combating Organized Crime
at the National Security and Defense Council
of Ukraine

Semeniuk Oleksandr

Doctor of Legal Sciences, first deputy head,
Interdepartmental Research Center on Problems
of Combating Organized Crime
at the National Security and Defense Council
of Ukraine

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON OF ORGANIZED CRIME IN MODERN UKRAINE

The aim of the article is to identify and scientifically generalize the essential (systemic) features of modern organized crime in Ukraine, including those that arose or acquired threatening features for national statehood in wartime conditions. It is proved that organized criminal groups have turned into a symbiosis of shadow economy businessmen, armed groups serving them, and corrupt civil servants of various levels.

The following essential features of organized crime are broken: a high level of organization and conspiracy; a hierarchical structure, with clearly defined functions of organization, management and execution; the presence of corrupt connections in government and administration bodies, law enforcement agencies and the judicial system; the existence of structures that ensure the external and internal security of this structure; politicization of criminal activity, which consists in the attempt of members of criminal structures to enter government and administration bodies or in establishing close relations with representatives of such bodies; regional, interregional and international nature of criminal activity (usually by territorial or sectoral basis); the presence of a separate budget of an organized criminal group; the mercenary and violent orientation of criminal activity and its close connection with the «shadow» economy; the impact of organized crime on the legal sphere of the economy, the financial and credit and banking sectors, etc.

It is noted that the activities of organized extremist groups in Ukraine are becoming more active, and this poses a threat to national security, becomes a factor in the escalation of cruelty and violence, destabilization of the socio-political situation, threatens to disrupt the capacity of state authorities, and undermine the authority of the state among the population. The personal security of citizens is threatened by transnational forms of organized crime-drug trafficking, human trafficking, illegal migration, cybercrime, and environmental crimes.

Keywords: national security; criminology; security studies; organized crime; organized criminal formations; transnational crime.